

Джерела та література

1. Зузук Ф. В. Вірогідність впливу розробки Хотиславського родовища родовища крейди на заповідні екосистеми Волині / Ф. В. Зузук, В. Г. Мельничук, І. І. Залеський // *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. – Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2012. – № 9. – С. 3–11.
2. Палієнко В. П. Загальне геоморфологічне районування території України / В. П. Палієнко // *Укр. геогр. журн.* – 2004. – № 1. – С. 3–12.
3. *Природа Волинської області* / за ред. К. І. Геренчука. – Львів : ВО «Вища шк.» ЛДУ, 1975. – 147 с.
4. Геологическая карта. Лист М-34-У1 (Влодава), М-35-1 (Камень-Каширский) / В. С. Анисимов [и др.] // *Отчет Ратновской г/с партии Львовской экспедиции за 1961–1964 гг.* – Кн. 1 : Текст отчета ЛГЭ. – Киев : [б. и.], 1964. – 560 с.
5. Гречко Ф. О. Геологічна будова і корисні копалини верхів'я р. Прип'ять / Ф. О. Гречко // *Звіт Рівненської ГЕ.* – Рівне : [б. в.], 2008. – 247 с.
6. Косовский Я. А. Групповая геологическая съемка масштаба 1 : 50 000 с общими поисками территории листов М-35-1-В,Г; М-35-13-А, Б, В, Г / Я. А. Косовский // *Отчет ГСО-4 за 1988–1992 гг.* Фонды Ровенской ГЕ. – Ровно : [б. и.], 1992. – 382 с.
7. Отчет по гидрогеологической и инженерно-геологической съемке масштаба 1 : 50 000 для целей мелиорации на территории планшетов М-34-24-Г; М-34-36-А; М-35-13-В / И. И. Залесский [и др.] // *Фонды Ровенской ГЕ.* – Ровно : [б. и.], 1977. – 240 с.

Стаття надійшла до редколегії
21.10.2013 р.

УДК 94 (477.82)

Ф. В. Зузук – доктор геологічних наук, професор кафедри географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

І. І. Залеський – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології Національного університету водного господарства та природокористування;

К. Б. Сухомлін – кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

П. Т. Яценко – кандидат біологічних наук, учений секретар Інституту екології Карпат НАН України;

П. В. Юрчук – директор Шацького національного природного парку

Шацький національний природний парк: минуле, сьогодення, майбутнє

*Роботу виконано на кафедрах географії та зоології
СЛУ імені Лесі Українки*

Парки є «...природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність» [23].

У роботі розглянуто історію наукового дослідження природи теперішнього національного природного парку з кінця XVIII – до сьогодення з виділенням чотирьох періодів. Проаналізовано стан вивчення геології, рельєфу, гідрології, клімату, ґрунтів, рослинного і тваринного світу та розвиток природоохоронної діяльності в кожен із виділених періодів.

Ключові слова: історія, дослідження, Шацький національний природний парк.

© Зузук Ф. В., Залеський І. І., Сухомлін К. Б., Яценко П. Т., Юрчук П. В., 2014

Зузок Ф. В., Залесский И. И., Сухомлин Е. Б., Ященко П. Т., Юрчук П. В. Шацкий национальный природный парк: прошлое, настоящее, будущее. В работе рассмотрена история научного исследования природы на территории Шацкого национального природного парка с конца XVIII – до сегодняшнего дня и выделено четыре периода. Проанализировано состояние изученности геологии, рельефа, гидрологии, климата, почв, растительного и животного мира и развитие природоохранной деятельности в каждый из выделенных периодов.

Ключевые слова: история, исследование, Шацкий национальный природный парк.

Zuzuk F. V., Zaleskiy I. I., Sukhomlin K. B., Yashchenko P. T., Yurchuk P. V. Shatsk National Natural Park: Past, Present and Future. The paper discusses the history of scientific research on the nature of the territory Shatsk National Nature Park since the end of XVIII – until today and allocated 4 periods. Analyzes exploring the geology, topography, hydrology, climate, soils, flora and fauna, the development of nature protection in each of the selected periods.

Key words: history, research, Shatsky National Natural Park.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія вивченості Шацького національного природного парку (ШНПП) почалася задовго до його створення. Наукові дослідження спочатку стосувалися Західного Полісся чи Українського Полісся або Шацького поозер'я. Вони слугували тим фундаментом, що забезпечив наукове обґрунтування необхідності створення ШНПП.

Мета роботи – встановлення етапності дослідження природи ШНПП та перспектив його розвитку.

Матеріали і методи. Матеріалом для написання статті слугували опубліковані та фондові джерела.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Процес створення ШНПП висвітлений у наукових працях [66; 67; 76; 78; 83]. Історію наукового вивчення території, що належить ШНПП, можна розділити на 4 етапи: перший – кінець XVIII – початок Першої світової війни; другий – між двома світовими війнами 1920–1939 рр.; третій – від 1945 – до 1992 рр. – час радянського господарювання; четвертий – від 1992 р. – до сьогодні.

Перший етап. Геологія. Вважається, що вивчення геологічної будови регіону розпочав Е. Eichwald [90] у 1830 р., потім М. П. Барбот-де-Марні [5] та О. П. Карпінський [34]. Науково-обґрунтоване, всебічне вивчення регіону здійснене Західною експедицією, яку очолив Й. І. Жилінський. Вона пропрацювала з 1874 до 1897 р. включно. На початку ХХ століття особливо велике значення для пізнання природи Полісся мали дослідження П. А. Тутковського, який особливу увагу звертав на четвертинне зледеніння та його роль у формуванні відповідних відкладів, рельєфу, мережі поверхневих вод [72; 73]. Він встановив південну межу поширення зледеніння. П. А. Тутковський уперше зауважив зональність ландшафтів Волині і виділив лесову, зандрову кінцево-моренну і моренну зони. Серед четвертинних відкладів він виділяє дольодовикові, льодовикові і післяльодовикові. Мінералого-петрографічні особливості моренних відкладів вивчав В. Д. Ласкарєв.

Рельєф. Дослідження рельєфу регіону в цей період пов'язане з іменами Карпінського, Барбот-де-Марні, а також з експедицією Й. І. Жилінського. Ґрунтовні дослідження рельєфу, що пов'язані з четвертинним зледенінням, здійснив П. А. Тутковський [73].

Гідрологія. Озера вивчав П. А. Тутковський. Він уважав, що тут були озера і до четвертинного зледеніння.

Клімат вивчався у зв'язку з будівництвом Дніпровсько-Бузького каналу та меліоративними роботами експедиції Й. І. Жилінського [22].

Ґрунти попутно досліджував П. А. Тутковським [72], який здійснив зонування ландшафтів та ґрунтів, а також Західна експедиція [16].

Рослинний світ у першій половині ХІХ ст. вивчав А. Andrzejowski [89], який зібрав великий гербарій – 10 тисяч рослин. Дослідження рослинності було пов'язано із проведенням осушення боліт Західною експедицією. Дослідження останніх дало можливість Г. І. Танфільєву [69] у 1895 р. видати монографію «Болота и торфяники Полесья», а в 1914 р. опубліковано «Ботанико-географические очерки болот Вольнской губернии» [8]. Біогеоценози Полісся вивчав Й. Пачоський [54].

Тваринний світ описав і систематизував А. Andrzejowski. Дослідження К. Ф. Кесслера стосувалися складання фауністичних списків, вивчення біології тварин та міграції птахів [35].

У 1899 р. опублікована наукова праця О. М. Нікольського, присвячена вивченню тваринного світу Полісся, де описано поширення не тільки 250 видів птахів, а й ссавців і риби [50].

Охорона природи. Природоохоронних заходів у сьогоднішньому розумінні в цей період не проводили.

Другий етап. Із 1919 р. Шацьке поозер'я входить до складу Польщі. Для задоволення господарських потреб постало питання вивчення природних ресурсів. Необхідно було повернутися до осушення заболочених земель, тому в 1928 р. створили державну установу «Бюро меліорації Полісся», експедиції якої вивчали озера, болота та біоту.

Геологію вивчав St. Wołosowicz [98], зокрема вік кінцевих морен. Результати його дослідження про поширення кінцевих морен збігаються з результатами П. А. Тутковського [73]. У 1928–1930 рр. St. Lenczewicz [92] і E. Rühle [94; 95] досліджували озерні і крейдові відклади оз. Світязь. E. Rühle описав карстові озера і плейстоценові відклади та дав коротку історію їх розвитку. W. Tumrakiewicz [97] виділяє на підставі рослинних решток 5 видів торфу. Озерними та болотними відкладами займався також S. Tolpa [96].

Рельєф. Дослідження рельєфу пов'язані з діяльністю «Бюро меліорації Польщі» та іменами Lenczewicz, Rühle, Wołosowicz [92; 94; 98].

Гідрологія. Цей етап відзначається інтенсивним вивченням озер під керівництвом St. Lenczewicz та E. Rühle, зокрема глибин та морфології озерних улоговин, особливо Світязя [92; 95]. У 1935 р. E. Rühle опублікував матеріали про особливості карстових озер західної частини Волинського Полісся [94]. Озерами займалися також St. Wołosowicz [98] та J. Kondracki [91]. S. Tolpa [96] вивчав їх заторфованість.

Кліматичні дослідження здійснив E. Rühle під час опису природи Ковельщини.

Ґрунти попутно вивчалися під час комплексних робіт «Бюро меліорації Полісся».

Рослинний світ, зокрема рідкісні рослини, в цей час вивчав S. Masco [93].

Тваринний світ. У 30-х рр. XX ст. у Світязі були акліматизовані вугрі [17; 26].

Охорона природи. У 1919–1924 рр. Польський сейм видає природоохоронні укази. Під охорону держави взяті зубр, бобер, беркут, чорний лелека та ін. У 30-х рр. в урочищі Князь-Багон під Шацьком утворено заказник для охорони лосів, тобто це був перший заповідний об'єкт майбутнього парку.

Третій етап «радянський» відзначається значними дослідженнями регіону Шацьких озер.

Геологія і гідрогеологія. Значний внесок у вивчення четвертинних відкладів зробив М. Ф. Веклич [10]. Упродовж чверті століття геолого-геоморфологічні особливості краю вивчав О. М. Маринич [41]. Із 1961 р. Львівська геологічна експедиція на території Шацького поозер'я здійснювала комплексне геолого-гідрогеологічне картування масштабу 1 : 200 000. Ці роботи виконувалися під керівництвом В. С. Анісімова (1961–1964 рр.) [11], Л. С. Герасимова (1961–1963 рр.), І. І. Залеського [24] та ін. Здійснено стратиграфічне розчленування крейдових і палеозойських відкладів та уточнена геологічна структура території.

Гідрогеологічна вивченість почалася в 1954 р. за участю Академії Наук Білорусі й України у зв'язку з необхідністю розробки комплексної схеми осушення й освоєння перезволоженої землі. Під керівництвом Д. А. Саєнка [53] були складені карти масштабу 1 : 50 000 і передані інституту «Укргідроводгосп». У 1975 р. І. Ю. Наседкіна та О. К. Грудінська [47] виконали роботи щодо режиму, балансу і хімізму підземних вод Прип'ятського Полісся – у зв'язку із меліорацією заболочених земель. Вивчається меліоративна обстановка в районі Шацьких озер [61], досліджується формування балансу ґрунтових вод [48] та гідрогеологічні наслідки меліорації річок Рита та Копайвка [62].

Рельєф. Глибокий геоморфологічний аналіз Полісся та його районування подано в наукових працях О. М. Маринича [41], К. І. Геренчука [56].

Гідрологічні особливості Шацького поозер'я знаходимо в наукових працях Л. Б. Науменка [49], Б. І. Стрільця, Г. І. Швеця, А. А. Комлева та Ю. Н. Філоненка [37], де наведено значну інформацію про гідрологію, гідрохімію, генезис озерних котловин та їх морфометрію.

Клімат. Постійні спостереження за погодою почалися з 1945 р., коли була заснована в с. Світязь метеорологічна станція. Результати спостережень опубліковані в 1959 р. в «Агрокліматичному довіднику по Волинській області» [1]. Особливості клімату розглядалися в наукових працях М. С. Андріанова [2] та І. К. Головка [12], К. І. Геренчука [56].

Ґрунти в повоєнні роки вивчали співробітники Волинської філії Інституту Укрземпроєкту. Особливості ґрунтів регіону наведено в монографії М. З. Полішвайка [55], К. І. Геренчука «Природа Волинської області» [56] та в «Атласі Волинської області» [4].

Рослинний світ до формування парку вивчала Т. Л. Андрієнко. Вона із Ю. Р. Шеляг-Сосонко опублікувала монографію «Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны» [3]. Окремі автори звертали увагу на вплив меліорації на рослинний світ. Над проблемою боліт працювали також Є. М. Брадїс та Г. Ф. Бачурїна [9]. У 1964 р. Г. Ф. Бачурїна видала монографію «Торфові болота Українського Полісся» [6].

Вивчався також рослинний світ озер. Так, А. М. Мельник досліджував планктон озер Люцимер і Чорне, М. А. Бухало і С. Д. Мельник досліджували макрофіти Шацьких озер, О. П. Оксіюк – діатомові, П. М. Царенко – хлорококові водорості [17].

У витоків активного вивчення наземної рослинності стояв С. М. Стойко і його учень П. Т. Ященко. Переоцінити роль П. Т. Ященка у вивченні наземної рослинності Шацького національного природного парку неможливо [79–81; 85]. У цей час дослідженням флори парку займався В. К. Терлецький [17]. Також вивчався вплив меліорації на розвиток лісу, зокрема сосни [17].

Тваринний світ. Після другої світової війни, починається систематичне вивчення більшості груп тварин регіону. У цьому напрямку багато зробили Ф. Й. Страутман [68] і К. А. Татаринов [70]. Іхтіофауну вивчали К. П. Мальчевська, В. А. Мовчан, Л. Г. Симонова, теріофауну – К. А. Татаринов [70], орнітофауну – В. П. Жежерин, Н. І. Сребродольська. Серед безхребетних тварин бабок досліджував Р. С. Павлюк, гедзів – Г. В. Божко [17; 26].

Охорона природи. Відкриттю парку передувала велика робота вчених. Зокрема, викладачі Львівського університету С. Д. Мельник, М. І. Черкашенко, Н. І. Сребродольська, Г. Я. Єрмаченко в 1972 р. підготували листа до Ради Міністрів УРСР про створення озерного заповідника або природного парку. Ця пропозиція була підтримана управлінням охорони природи Волинської області. У 1975 р. вийшла постанова про перспективний стан розвитку заповідної мережі Української РСР на 1975–1990 рр., де передбачалося створення Шацького природного парку площею 67 тис. га. Наукове обґрунтування дали науковці інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного, зокрема Ю. Р. Шеляг-Сосонко та Т. Л. Андрієнко. Завдяки цьому в 1974 р. були створені ландшафтні заказники державного рангу «Озеро Кримне», «Озеро Пісочне», «Озеро Пулемейське», «Озеро Світязь», а в 1975-му – пам'ятки природи: «Болото Луки», «Болото Піддовге-Підкругле» і зоологічна пам'ятка природи «Озеро Клімівське». У 1983 р. був створений парк площею 12 022 га, у 1986 р. – 18 810 га, у 1999 р. – 48 996,6 га.

Четвертий етап відзначається особливою увагою до моніторингових досліджень.

Геологію і гідрогеологію в Шацькому поозер'ї вивчала Рівненська геологічна експедиція. Так, під керівництвом В. Л. Приходька [57] здійснено глибинне геологічне картування масштабу 1 : 200000, уточнено геологічну будову та структурно-тектонічні особливості регіону. У 2002–2005 рр. здійснені роботи щодо вивчення геологічної будови і корисних копалин верхів'їв р. Прип'яті.

Група польських фахівців спільно з А. Б. Богущьким та І. І. Залеським [24; 99] вивчали плейстоценовий покрив краю. Л. Lindner (Варшавський університет) склав кореляційну стратиграфічну шкалу антропогенових відкладів Польщі–України–Білорусі. Професор цього ж університету R. Chlebowski [99] вивчив мінералого-петрографічний склад моренних льодовикових відкладів Ростанського кар'єру. Професор Ю. Войтанович (Люблінський університет) розробив схему палеогеографічних умов території Полісся в плейстоцені.

Рельєф вивчався Рівненською геологічною експедицією, що засвідчує публікація І. В. Мельничука та І. І. Залеського [43]. Ними ж були опубліковані праці про палеогеографію Полісся. Льодовикові форми рельєфу досліджував Л. М. Дорофеев та В. П. Палієнко. Значний внесок у вивчення рельєфу належить Н. І. Карпенко [32]. Опубліковані наукові праці про вертикальне розчленування рельєфу та кам в урочищі Ципель.

Гідрологічні дослідження зростають кількісно та якісно. Так, С. С. Кутовий [40] та Л. В. Ільїн [29; 30] вивчали особливості коливання рівнів води оз. Світязь. Фізико-географічну характеристику Шацьких озер розглядає О. Ф. Якушко зі співавторами. Особливості гідрохімічного стану озер досліджують Я. О. Мольчак та Л. В. Ільїн [46]. Оцінку водного балансу озер Шацької групи аналізує І. Ю. Наседкін. Особливості формування природних вод Шацького поозер'я розглядають М. І. Ромашенко та Ю. Й. Бахмачук [74]. Проблему інтегрованого управління водних ресурсів парку аналізує А. В. Хомік. Глибокий лімнологічний аналіз озер Шацької групи в контексті лімноконкомплексів українського Полісся подає у своїй двотомній монографії Л. В. Ільїн [30].

Клімат. Детальний аналіз клімату парку розглядається в колективній монографії «Клімат Шацького національного парку» [36].

Ґрунти описані в колективній монографії «Ґрунти Волинської області» [19] та видані відповідній карті. Копайівська осушувальна система описується в колективній монографії «Осушені землі Волинської області та їх охорона» [28].

Рослинний світ. Після 1991 р. П. Т. Яценко опублікував підсумкові матеріали щодо судинних рослин парку [79–81; 85] та особливості рослинності. Він зі співавторами провів дослідження спонтанного заліснення верхів'я долини річки Прип'яті. Інформацію про рідкісні і зникаючі рослини опублікували Л. О. Коцун зі співавторами. Прибережно-водну та судинну водну флору вивчала О. А. Блажко [17].

Ліси досліджував П. Т. Семенюк у співавторстві, особливо відновлення корінних дубових деревостанів у лісових екосистемах парку. Післямеліоративні та резерватогенні трансформації лісів розглядають П. Т. Яценко та В. В. Турич [82]. Л. А. Савчук вивчала особливості поширення *Betula humilis* у регіоні [63]. Рослинний світ на піщаних ґрунтах та горбах досліджувала Л. П. Юрчук [77]. Бріофлору регіону досліджувала В. М. Вірченко [17].

Л. М. Зуб, Г. О. Карпова публікують матеріали про рідкісні водні рослини та умови їх збереження. Р. Р. Кухтей, М. М. Мусяк [17] проводять дослідження антропогенного навантаження на гідромакрофіти.

Доповнено список флори ШНПП [15; 27] із включенням культивованих сільськогосподарських видів та інтродукованих дерев і кущів. Продовжується виявлення локалітетів нових видів природної флори [13; 14; 39]. Продовжуються багаторічні спостереження за станом популяції меч-трави болотної [44].

Активізовано гідромеліоративний моніторинг для вивчення можливого впливу експлуатації Хотиславського кар'єру на озernі екосистеми та біоту парку. Вивчається динаміка рівня напірних і поверхневих вод у свердловинах закладених у попередні роки декількома створами. Розпочато моніторинг за змінами рослинності і приросту дерев, рівня ґрунтових вод та екологічних параметрів ґрунтів на пробних площах [25], екологічне картування [19], фоновий агроекологічний моніторинг ґрунтів [52].

Тваринний світ. У цей період у парку здійснювалась інвентаризація фауни, моніторинг та екологічні спостереження за окремими видами [17; 26]. Значна заслуга в цьому співробітників парку.

Вивчення видового складу, чисельності й розміщення риб в озерах Шацького парку проводили співробітники НДІ рибного господарства, А. Д. Носаль, Л. Г. Симонова [51], Інституту гідробіології НАН України – І. Є. Дячук зі співавторами [31]. Згідно з їхніми висновками в озерах нараховується 30 видів риб, які належать до 10 родин.

Вивчення герпето- та батрахофауни західно-українського Полісся зараз проводить Л. І. Горбань [17; 26]. Вона вважає, що в парку нараховується 12 видів земноводних та сім видів плазунів.

Велика група вчених із різних наукових та навчальних закладів займалася вивченням орнітофауни. Зареєстровано 241 вид птахів із 49 родин. Вони належать до 17 рядів.

Моніторинг та екологічні спостереження за окремими видами ссавців здійснювали працівники парку [17; 26]. Сучасний стан фауни рукокрилих досліджував А.-Т. В. Башта з Інституту екології Карпат НАН України [7]. Потребують вивчення родини землерийкових, соневих та мишачих, оскільки відома лише фрагментарна інформація про їхній видовий склад та біологію. Теріофауна нараховує 62 види з 12 родин. Звірі належать до шести рядів: комахоїдні – вісім видів, рукокрилі – 16 видів, зайцеподібні – один вид, гризуни – 21 вид, хижі – 12 видів, парнокопитні – чотири види [17]. Два види, ондатра та снотовидний собака, акліматизовані.

У парку загалом виявлено 835 видів комах із восьми рядів.

Отже, загалом зафіксовано 1611 видів тварин. Серед них 352 види хребетних і 1259 видів безхребетних. Серед останніх 798 видів комах. Потребує охорони 61 вид тварин, занесених до Червоної книги України.

Рекреація і туризм в останні десятиліття стали об'єктами активного вивчення. Так, Н. І. Карпенко досліджувала придатність рельєфу для розвитку рекреації і туризму [32; 33]. Інформацію про естетичну привабливість ландшафтів знаходимо в монографії Н. В. Цвид та Н. А. Тарасюк [75]. Можливість розвитку екологічного туризму ШНПП вивчала О. В. Міщенко, зокрема, вона оцінює туристичний потенціал парку та рекреаційну місткість зон відпочинку парку [45]. Рекреаційну привабливість та низку можливих туристичних маршрутів наведено в спільному українсько-німецькому проекті «Розвиток секторальної концепції для Шацького національного природного парку» [60].

Охорона природи. Спостереження за природою парку впродовж 20 років засвідчило зникнення багатьох рослин та болотно-чагарникових угруповань, змінилися трав'янисті гідрофільні фітоценози боліт, стали рідкісними фітоценози заболочених лісів. Для відновлення гідрофітного компонента рослинного покриву необхідні заходи ренатуралізації.

Парк було вибрано як перший в Україні полігон для відновлення водно-болотних угідь. Першим був проєкт 1998 р. «Ренатуралізація водно-болотного комплексу оз. Кримно і оточуючих його боліт та торфовищ», другим – «Проєкт покращення гідрологічного стану озерних комплексів оз. Люцимер і Великого Чорного та навколишніх боліт» [59]. У 2000 р. було виконано ще два проєкти на водно-болотних угіддях озер Пулемецьке та Острів'янське.

Для відновлення ролі дуба в лісах заповідної зони розроблено й реалізовано «Програму відновлення корінних дубових деревостанів у лісових екосистемах ШНПП на 2007–2015 рр.» [58; 64]. Активна охорона берези низької сприяла її появі на болотах понад озером Луки [63; 84].

Незважаючи на здійснену роботу, залишається ще безліч білих плям, що потребують ґрунтовних стаціонарних досліджень.

Перспективи розвитку ТБР «Західне Полісся». Найважливішою подією цього етапу є вхід парку до «Трилатерального заповідника». Рішенням 17-ї сесії Бюро координаційного Комітету ЮНЕСКО – МАБ (березень 2002 р.) Шацькому НПП було надано статус біосферного резервату ЮНЕСКО.

В останні роки активно пропала ідея створення трилатерального польсько-білорусько-українського біосферного резервату «Західне Полісся», де ШНПП був би основним складником української частини [18; 42; 71]. Завдяки старанням науковців, та природоохоронців-практиків восени 2011 р. відбулося офіційне затвердження згаданого міжнародного природоохоронного об'єкта.

Надання парку статусу біосферного резервату ЮНЕСКО сприяло активізації на нових засадах наукових досліджень його біоти.

Розвивається оселищний підвид збереження природної флори та фауни [38; 87; 88]. Здійснена класифікація рослинності та біотопів [20; 86]. Розглянуто екологічну диференціацію біотопів ШНПП [21]. Розроблено схему комплексного екологічного моніторингу природного середовища [65].

Збереження ландшафтного і біологічного різноманіття та міжнародне співробітництво варто вирішувати через: а) охорону природно-територіальних комплексів; б) відновлення гідрологічного режиму через ренатуралізацію водно-болотних угідь; в) проведення лісівничих заходів переформування штучно створених лісокультур для наближення їх за складом і структурою до природних лісів; г) збереження червонокнижних видів флори й фауни та рідкісних рослинних угруповань, природних оселищ; д) раціональне використання природних ресурсів; е) розширення території ТБР.

На сьогодні важливим є впорядкування рекреаційних потоків відпочивальників, що потребує подальшого вивчення впливу рекреаційних навантажень на екосистеми парку, визначення порогових рівнів стійкості рослинних угруповань у межах рекреаційних ділянок. Слід також удосконалити схеми розміщення рекреантів у межах палаткових містечок та визначити й прокласти маршрути евакуації людей і машин у випадку форс-мажорних обставин. Доцільним є обґрунтування й застосування реабілітаційних заходів для відновлення трав'яного покриву під наметом лісу в межах рекреаційних ділянок, а також вилучення на деякий час ділянок із рекреаційного використання для відновлення природного стану рослинності та ґрунтового покриву.

Наукова діяльність ТБР багатопланова, проте вона насамперед повинна забезпечувати вивчення та надання конкретних рекомендацій щодо забезпечення стабільності природних комплексів на транскордонних територіях і відновлення порушених природних екосистем через: а) спільні дослідження науковців трьох держав; б) створення спільної інформативної електронної бази про ТБР «Західне Полісся» із застосуванням ГІС технологій; в) розробку рекомендацій та реалізацію спільних проєктів у сферах збереження біорізноманіття та сталого розвитку; г) обмін науковою інформацією, організацією спільних семінарів, конференцій, симпозіумів, видавництвом наукових праць; ґ) створення спільного багатомовного Веб-сайту ТБР «Західне Полісся» з можливостями внесення поточних змін кожною стороною.

ТБР «Західне Полісся» має об'єднану функцію громад трьох країн, що сприяє функціонуванню і розвитку туристських маршрутів, раціональному використанню рекреаційного потенціалу, активній співпраці природоохоронних установ, а також культурних та спортивних організацій, проведенню конференцій, фестивалів, виставок, спортивних змагань, круглих столів тощо.

Важливим результатом сьогоденних досліджень екосистем ШНП є ствердження доцільності застосування методів активної їх охорони в умовах заповідання. Суворий природоохоронний режим забезпечує охорону природних екосистем, тобто збереження рідкісних, регіонально-рідкісних рослин і тварин.

Створений трилатеральний біосферний резерват (ТБР) «Західне Полісся» повинен не тільки забезпечувати збереження біологічного і ландшафтного різноманіття Полісся, а й виконувати функції координатора сталого розвитку місцевих громад, які проживають на цій території [16]. Запропоновано п'ять основних напрямів співпраці в рамках ТБР: збереження ландшафтного та біологічного різноманіття; наукова діяльність; екологічна освіта; співпраця з органами влади та місцевими громадами; міжнародне співробітництво.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз вивченості природи Шацького національного природного парку засвідчує, що найінтенсивніші дослідження відбулися в перші десятиліття після офіційного відкриття парку.

Сучасні дослідження спрямовані не тільки на поглиблене вивчення природних комплексів, а й на їх ренатуралізацію у випадку некоректного впливу в процесі господарського використання.

Перспектива подальших досліджень полягає в пошуку шляхів найефективнішої міжнародної співпраці, яка дозволила б зберегти і примножити природні багатства ТБР.

Джерела та література

1. Агрокліматичний довідник по Волинській області. – К. : Держсільгоспвидав, 1959. – 82 с.
2. Андрианов М. С. О циркуляционных факторах климата западных областей УССР / М. С. Андрианов // Уч. зап. Львов. ун-та, XVIII. Геогр. сб., вып. 1. – Львов, 1951. – С. 24–29.
3. Андриенко Т. Л. Растительный мир Украинского Полесья в аспекте его охраны / Т. Л. Андриенко, Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – Киев : Наук. думка, 1983. – 216 с.
4. Атлас Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. – М. : ГУГК, 1991. – 42 с.
5. Барбот-де-Марни Н. П. Геологические исследования, произведенные в 1868 г. в губ. Киевской, Подольской, Волынской / Н. П. Барбот-де-Марни // Зап. Санкт-Петербург. гор. ин-та. – 1872.
6. Бачуріна Г. Ф. Торфові болота Українського Полісся / Г. Ф. Бачуріна. – К. : Наук. думка, 1964. – 207 с.
7. Башта А.-Т. В. Фауна рукокрилих західного Полісся / А.-Т. Башта // Шацький національний природний парк : наук. дослідж. 1994–2004 рр. : матеріали наук.-практ. конф. до 20-річчя парку (Світязь, 17–19 трав. 2004 р.). – Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. – С. 110–113.
8. Ботанико-географические очерки Волынской губернии. – Житомир : [б. и.], 1914. – 179 с.
9. Брадїс Є. М. Болота УРСР / Є. М. Брадїс, Г. Ф. Бачуріна. – К. : Наук. думка, 1969. – 242 с.
10. Веклич М. Ф. Стратиграфия лессовой формации Украины и соседних стран / М. Ф. Веклич. – Киев : Наук. думка, 1967. – 238 с.
11. Геологическая карта. Лист М–34–VI (Владава), М–35–I (Камень-Каширский) : отчет Ратновской т/с партии Львовской экспедиции за 1961–1964 гг. Кн. I : текст отчета ЛГТ / В. С. Анисимов, Б. И. Власов, Б. Я. Воловник, В. М. Шестопалов. – Киев, 1964. – 595 с.
12. Головка І. К. Клімат Полісся України / І. К. Головка // Нариси про природу і сільське господарство Українського Полісся. – К. : Вид-во КДУ, 1955. – С. 25–31.
13. Гончаренко В. І. *Aldrovanda vesiculosa* L. На Шацькому поозер'ї / В. І. Гончаренко // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (2–5 верес. 2010 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2010. – С. 25–26.
14. Гончаренко В. І. Рід *Rosa* (Rosaceae Juss) у флорі Шацького національного природного парку / В. І. Гончаренко // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (6–9 верес. 2010 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2010. – С. 12–13.
15. Гончаренко В. І. Флора судинних рослин Шацького національного природного парку / В. І. Гончаренко, Н. О. Калинович // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 2 : Біол. науки. – С. 5–17.
16. Горун А. А. Концепція формування транскордонного Біосферного резервату «Західне Полісся» / А. А. Горун // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1. – С. 38–46.
17. Горун А. А. Стан вивченості флори й фауни на території Шацького національного природного парку / А. А. Горун // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Біол. науки. – 2009. – № 2. – С. 18–22.
18. Грунти Волинської області / за ред. М. Й. Шевчука ; М. Й. Шевчук, П. Й. Зінчук, Л. К. Колошко та ін. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 164 с.
19. Дідух Я. П. Екологічне картування Шацького національного природного парку: оцінка методики / Я. П. Дідух, Д. М. Якушенко, Т. В. Фіцайло // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 1 : Геогр. науки. – С. 110–115.

20. Дідух Я. П. Класифікація рослинності та біотопів української частини транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» / Я. П. Дідух, Д. М. Якушенко, Т. В. Фіцайло // Створення транскордонного біосферного резервату та регіональної екологічної мережі в Поліссі: зб. наук. ст. – К.: [б. в.], 2008. – С. 41–55.
21. Екологічна диференціація біотопів Шацького НПП / Т. В. Фіцайло, Н. А. Пашкевич, Ю. І. Мала, Я. П. Дідух // Природа Західного Полісся: зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф. В. Зузук. – 2012. – № 9. – С. 276–283.
22. Жилинский И. И. Очерк работы Западной экспедиции по осушению болот (1873–1898 гг.) / И. И. Жилинский. – СПб.: Изд-во М-ва земледелия и госимуществ, 1899. – Т. 4. – 744 с.
23. Закон України «Про природно-заповідний фонд» // Відомості Верховної Ради України. – 502. – 1992. – № 34. – С. 1130–1155.
24. Залеський І. І. Геологічна будова Шацького національного природного парку / І. І. Залеський // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Л. Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1: [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 53–59.
25. Застосування SWOT-аналізу для вирішення найактуальніших екологічних завдань під час формування української частини трilaterального біосферного резервату «Західне Полісся» / В. С. Найда, П. В. Юрчук, І. М. Горбань, Н. А. Піць, О. В. Альохіна // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 1: Геогр. науки. – С. 103–110.
26. Зінченко О. П. Стан вивченості тваринного світу Шацького національного природного парку / О. П. Зінченко // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1: [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 187–192.
27. Зуб Л. М. Рідкісні види водяних рослин та умови їх збереження у Шацькому національному природному парку / Л. М. Зуб, Г. О. Карпова // Шацький національний природний парк. Наукові дослідження: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю створення ШНПП (17–19 трав. 2004 р.). – Світязь: Волин. обл. друк., 2004. – С. 70–71.
28. Зузук Ф. В. Осушені землі Волинської області та їх охорона: монографія / Ф. В. Зузук, Л. К. Колошко, З. К. Карнюк; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – 294 с.
29. Ільїн Л. В. Озера Волині: Лімно-географічна характеристика / Л. В. Ільїн, Я. О. Мольчак. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 140 с.
30. Ільїн Л. В. Лімнокомплекси українського Полісся / Л. В. Ільїн. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності. – 314 с.; Т. 2: Регіональні особливості та оптимізація. – 398 с.
31. Іхтіофауна і рибопродуктивність озер Шацького національного парку на сучасному етапі їх існування / І. С. Дячук, П. Г. Шевченко, М. В. Коваль [та ін.] // Національні парки в системі екологічного моніторингу: тези доп. конф. – Світязь: [б. в.], 1993. – С. 62–63.
32. Карпенко Н. І. Аналіз рельєфу для потреб природокористування (на прикладі Шацького поозер'я): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.04 / Карпенко Н. І.; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – К., 1996. – 26 с.
33. Карпенко Н. И. Пути улучшения рекреационного использования озер Шацкого национального парка / Н. И. Карпенко // Вестн. Львов. ун-та. Сер. Геогр. Вып. 16. Географические основы рационального природопользования. – 1988. – С. 77–80.
34. Карпинский А. И. Очерк физико-географических условий Европейской России в минувшие геологические периоды / А. И. Карпинский // Очерки геологического прошлого Европейской России. – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1946. – С. 25–99.
35. Кесслер К. Ф. Животные млекопитающая / К. Ф. Кесслер // Труды Комиссии для описания губерний Киевского учебного округа – Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской. – Киев, 1851. – 88 с. – (Естественная история губерний Киевского учебного округа. Т. 1: Зоология. Часть систематическая).
36. Клімат Шацького національного парку / Я. О. Мольчак, Б. П. Клімчук, Ф. П. Тарасюк, Н. А. Тарасюк. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1995. – 146 с.
37. Комлев А. А. Озера Волини Украины: природные феномены и хозяйственный ресурс / А. А. Комлев, Ю. Н. Филоненко // Теоретические и прикладные аспекты современной лимнологии: материалы V Междунар. науч. конф. (10–13 нояб. 2009 г.). – Минск: БГУ, 2009. – С. 116–119.
38. Корусь М. М. Зміни рослинності старооранок як оселищ природної флори у межах біосферного резервату «Західне Полісся» в процесі їх ренатуралізації / М. М. Корусь, П. Т. Ященко // Природа Західного Полісся: зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф. В. Зузук. – 2012. – № 9. – С. 135–138.

39. Кузарін О. Т. Нові флористичні знахідки на території Шацького національного природного парку (Західне Полісся) / О. Т. Кузарін, І. І. Кузьмішина, В. М. Кулеша // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (8–11 верес. 2011 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2011. – С. 40–44.
40. Кутувий С. С. Багаторічні коливання рівня води озера Світязь / С. С. Кутувий // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1 : [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 91–98.
41. Маринич А. М. Геоморфологія Южного Полісся / А. М. Маринич. – Київ : Изд-во Киев. ун-та, 1963. – 252 с.
42. Матейчик В. І. Міжнародна номінація Шацького національного природного парку / В. І. Матейчик, В. С. Найда // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1 : [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 34–38.
43. Мельничук І. В. О палеогеографических этапах формирования нижнеплейстоценовых отложений Волинского Полесья / И. В. Мельничук, И. И. Залесский // Палеогеографические основы рационального использования естественных ресурсов. – Киев : Наук. мысль, 1977. – Ч. 2. – С. 117–119.
44. Меч-трава болотна (*Cladium mariscus* (L.) Pohl.) як рідкісний вид флори Шацького національного природного парку та результати моніторингу за його локалітетом / П. Т. Ященко, А. А. Горун, В. І. Матейчик, В. В. Турчак // Науковий вісник : зб. наук.-техн. пр. – Львів : НЛТУУ. – 2007. – Вип. 17.5. – С. 30–37.
45. Міщенко О. В. Конструктивно-географічне обґрунтування розвитку екологічного туризму в національних природних парках : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.11 / Міщенко О. В. ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2012. – 20 с.
46. Мольчак Я. О. Озера Волинської області. Каталог / Я. О. Мольчак, Л. В. Ільїн. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1995. – 76 с.
47. Наседкин И. Ю. Баланс групповых вод Западного Полесья Украинской ССР и прогноз их уровня в связи с мелиорацией / И. Ю. Наседкин, О. К. Грудинская // Мелиорация и водное хозяйство. – 1975. – Вып. 33. – С. 57–66.
48. Наседкин И. Ю. Водный баланс поймы Припяти в районе строящейся осушительно-увлажнительной системы / И. Ю. Наседкин, Н. К. Вирвикленко // Мелиорация земель Полесья и охрана окружающей среды / под ред. М. І. Ромашенко. – Киев : УкрНИИГиМ, 1992. – С. 86–90.
49. Науменко Л. Б. Современное состояние озерных водоемов и их роль в формировании природных комплексов районов полесского типа (на примере Брестского и Волинского Полесий) : дис. ... канд. геогр. наук. / Л. Б. Науменко. – Минск : БГУ им. В. И. Ленина, 1980. – 158 с.
50. Никольский А. М. Животный мир Полесья / А. М. Никольский // Очерк работ Западной экспедиции по осушению болот. – СПб. : [б. и.], 1899. – С. 217–284.
51. Носаль А. Д. Рыбное население озер Волинской и Ровенской областей и промысел рыбы / А. Д. Носаль, Л. Г. Симонова // Тр. НИИРХ УАСХН. – 1958. – № 11. – С. 111–131.
52. Особливості фонового агроекологічного моніторингу ґрунтів у агроландшафтах Шацького національного природного парку / М. Й. Шевчук, М. І. Зінчук, В. В. Кошовий [та ін.] // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 1 : Геогр. науки. – С. 135–142.
53. Отчет по специализированной гидрогеологической и инженерно-геологической съемке масштаба 1:50 000 на территории планшетов М–35–16–Г (Ст. Рафаловка), М–35–28–Б (Рафаловка) / Д. А. Саенко, Н. С. Заяц, Б. А. Рывчук, А. А. Матора. – Ровно : [б. и.], 1972. – 188 с. – (Фонды РГРЭ).
54. Пачоский И. Флора Полесья и прилежащих местностей / И. Пачоский // Тр. С.-Петерб. о-ва естествоиспытателей. – 1897. – Т. 27, вып. 2. – 103 с.; 1899. – Т. 29, вып. 3. – 113 с.; 1900. – Т. 30, вып. 3. – 259 с.
55. Полішвайко М. З. Ґрунти Волинської області / М. З. Полішвайко. – Львів : Каменяр, 1969. – 71 с.
56. Природа Волинської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів : Вища шк., 1975. – 147 с.
57. Приходько В. Л. Перебудова структурного плану та етапи трапового вулканізму Волино-Поділля в пізньому протерозої : автореф. дис. ... канд. геол. наук / В. Л. Приходько. – К., 2005. – 20 с.
58. Про доцільність активної охорони дубових насаджень у Шацькому НПП / П. Т. Ященко, А. А. Горун, В. І. Матейчик [та ін.] // Наук. вісн. : Лісівничі дослідження в Україні : зб. наук.-техн. пр. – Львів : УкрДЛТУ, 2003. – Вип. 13.2. – С. 33–36.
59. Ренатуралізація водно-болотних угідь Шацького національного природного парку: сучасний стан реалізації / П. Т. Ященко, А. А. Горун, В. І. Матейчик, Н. В. Хомік // Шацький нац. природ. парк. Наук. дослідж. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю створення ШНПП (17–19 трав. 2004 р.). – Світязь : Волин. обл. друк., 2004. – С. 15–18.
60. Розвиток секторальної концепції для Шацького національного природного парку : наук. укр.-нім. проект (Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Вища техн. шк. Східна Вестфалія Ліппе ун-ту приклад. наук).

61. Рябцева Г. П. О возможном изменении водного режима Шацких озер под влиянием осушения / Г. П. Рябцева, И. Ю. Наседкин, Н. Н. Муромцев // Проблемы комплексной мелиорации земель и охраны природы. – Киев : УкрНИИГиМ, 1981. – С. 37–43.
62. Рябцева Г. П. Прогноз влияния осушения в верховьях Припяти на водный режим Шацких озер / Г. П. Рябцева, Н. Н. Муромцев, И. Ю. Наседкин // Особенности формирования гидрогеологических и инженерно-геологических условий Белоруссии. – Минск : БелНИИМиЛ, 1979. – С. 89–90.
63. Савчук Л. А. *Betula humilis* у Шацькому національному природному парку / Л. А. Савчук // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1 : [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк : регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 178–183.
64. Семенюк П. Т. До питання відновлення дубових деревостанів у лісових екосистемах Шацького національного природного парку / П. Т. Семенюк, П. В. Юрчук, П. Т. Яценко // Шацький національний природний парк : наук. дослідж. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю створення ШНПП (17–19 трав. 2004 р.). – Світязь : Волин. обл. друк., 2004. – С. 31–37.
65. Система комплексного екологічного моніторингу природного середовища Шацького національного природного парку / В. В. Панасюк, П. В. Юрчук, В. В. Кошовий [та ін.] // Природа Західного Полісся : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф. В. Зузука. – 2012. – № 9. – С. 305–313.
66. Стойко С. М. Шацький природний національний парк, його призначення та завдання / С. М. Стойко, П. Т. Яценко // Вісн. Акад. наук Укр. РСР. – 1984. – № 4. – С. 71–78.
67. Стойко С. М. Шацький національний природний парк. Ілюстрований нарис / С. М. Стойко, П. Т. Яценко, М. П. Жижин. – Львів : Вид-во Каменяр, 1986. – 48 с.
68. Страутман Ф. И. Зоогеографическое районирование западных областей Украины на основании распространения позвоночных животных / Ф. И. Страутман, К. А. Татаринцов // Материалы совещания по зоогеографии суши. – Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1958. – С. 22–28.
69. Танфильев Г. И. Болота и торфяники Полесья / Г. И. Танфильев. – СПб. : [б. и.], 1895. – 44 с.
70. Татаринцов К. А. Відомості по теріофауні Волинського Полісся / К. А. Татаринцов // Наук. зап. Кременец. пед. ін-ту. – Тернопіль : [б. в.], 1960. – Т. 5. – С. 157–183.
71. Ткачук О. В. Шацький національний природний парк. Регіональні аспекти. Шляхи та напрями розвитку / О. В. Ткачук // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1 : [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк : регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 51–53.
72. Тутковский П. А. Зональность ландшафтов и почв Вольнской губернии / П. А. Тутковский // Тр. О-ва исследователей Вольни. – Житомир : [б. и.], 1910. – Т. 2. – С. 143–165.
73. Тутковский П. А. Орографический очерк Центрального и Южного Полесья / П. А. Тутковский // Землеведение. – М. : [б. и.], 1911. – С. 67–141.
74. Формування режиму природних вод району Шацьких озер в сучасних умовах / ред. : М. І. Ромашенко, Ю. Й. Бахмачук. – К. : Аграр. наука, 2004. – 96 с.
75. Цвид Н. В. Антропогенна трансформація геосистем Шацького національного природного парку : монографія / Н. В. Цвид, Н. А. Тарасюк ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 203 с.
76. Шацький національний природний парк : наук. дослідж. 1983–1993 рр. Світязь, 1994. – 248 с.
77. Юрчук Л. П. Дослідження сингенезису піщаних гряд та горбів Шацького національного природного парку / Л. П. Юрчук // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2009. – № 1 : Геогр. науки. – С. 31–34.
78. Ющенко І. К. Стан та перспективи розвитку заповідної справи Української РСР / І. К. Ющенко // Фізична географія та геоморфологія. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1973. – Вип. 10. – С. 17–22.
79. Яценко П. Т. Структурний аналіз флори району Шацьких озер / П. Т. Яценко // Укр. ботан. журн. – 1983. – 40, № 4. – С. 39–42.
80. Яценко П. Т. Біоморфологічний спектр флори району Шацьких озер / П. Т. Яценко // Укр. ботан. журн. – 1984. – 41, № 5. – С. 73–74.
81. Яценко П. Т. Растительный покров Шацкого природного национального парка, его синантропизация и вопросы охраны : автореф. дис. ... канд. биол. наук / П. Т. Яценко. – Киев, 1985. – 18 с.
82. Яценко П. Т. Актуальність дослідження постмеліоративних і резерватогенних змін лісових екосистем Шацького національного природного парку / П. Т. Яценко, В. В. Турич // Шацький національний природний парк. Наукові дослідження : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю створення ШНПП (17–19 трав. 2004 р.). – Світязь : Волин. обл. друк., 2004. – С. 22–24.
83. Яценко П. Т. До історії становлення Шацького національного природного парку / П. Т. Яценко // Шацький національний природний парк. Наукові дослідження : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. присвяч. 20-річчю створення ШНПП (17–19 трав. 2004 р.). – Світязь : Волин. обл. друк., 2004. – С. 7–10.

84. Ященко П. Т. Береза низька (*Betula humilis* Schrank) та заходи щодо збереження її ценопопуляцій / П. Т. Ященко, В. І. Матейчик, В. В. Турич // Лісівництво України в контексті світових тенденцій розвитку лісового господарства : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю витоків кафедри лісівництва НЛТУ України. – Львів : НЛТУ України, 2006. – С. 262–264.
85. Ященко П. Т. Рослинний світ Шацького національного природного парку / П. Т. Ященко // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – № 11, Ч. 1 : [за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф. «Шацький національний природний парк: регіональні аспекти, шляхи та напрями розвитку»]. – С. 166–171.
86. Ященко П. Т. Класифікаційна схема рослинності Шацького національного природного парку на засадах домінантності видів як відображення різноманітності природних типів їх оселищ // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (8–11 верес. 2011 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2011. – С. 7–21.
87. Ященко П. Т. Багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare* L.): характеристика поширення та оселищ на Шацькому поозер'ї / П. Т. Ященко, В. І. Матейчик, В. В. Турич // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (8–11 верес. 2011 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2011. – С. 116–122.
88. Ященко П. Т. Верхові болота Шацького національного природного парку як оселища фіторізноманіття, їх формування і перспективи збереження / П. Т. Ященко, В. І. Матейчик, В. В. Турич // Стан і біорізноманіття екосистем Шацького національного природного парку : матеріали наук. конф. (6–9 верес. 2012 р., смт Шацьк). – Львів : СПОЛОМ, 2012. – С. 94–99.
89. Andrzejowski A. Flora Ukrainy czyli opisanie roslin dziko rosnacych w Ukrainie Przed-Dniepprowej i w sasiednich z nia okolicach Wolynia, Podola i gub. Chersonskiej / A. Andrzejowski. – Warszawa, 1869. – XIV. – 93 s.
90. Eichwald E. Naturhistorische Skizze von Lithauen, Volhynien und Podolien in geognostisch-mineralogischer, botanischer und zoologischer Hinsicht / E. Eichwald. – Vilno, 1830. – IV. – 256 s.
91. Kondracki J. Katalog jezior poleskich / J. Kondracki // Prace, wykonane w zakladzie geogr. Uniwersytety w Warszawie. – 1938. – № 24. – S. 19–32.
92. Lencewicz St. Miedzyrzecze Bugu i Prypeci. Wody plynace i jeziora / St. Lencewicz // Przegląd Geolog. – 1931. – T. XI. – S. 68–92.
93. Macko S. O niektorych rzadszych gatunkach roslinnych na Wolyniu / S. Macko // Kalendarz Ziemi Wschodnich. – Warszawa, 1934. – S. 234–238.
94. Rühle, E. Jeziora krasowe zachodniej części Polesia Wołyńskiego / E. Rühle // Roczn. Wołyn. – 1935. – T. 4. – S. 210–241.
95. Rühle E. Kreda i trzeciorząd zachodniego Polesia / E. Rühle // Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego. – 1948. – № 34. – S. 100–106.
96. Tolpa S. Zatorfienie jesiome na południowej krawedzi Polesia / S. Tolpa // Acta Soc. Bot. Pol. – 1935. – 12, № 1. – S. 1–37.
97. Tymrakiewicz W. Stratygrafia torfowisk krasowych Południowego Polesia i Polnocnego Wołynia / W. Tymrakiewicz // Kosmos. Ser. A. – 1935. – Vol. 40, zesz. 3. – S. 83.
98. Wołosowicz St. W spawie wieku moren czolowych Południowego Polesia / St. Wołosowicz // Posiedź. Nauk. Panst. Inst. Geol. – 1924. – T. VII. – S. 5–6.
99. Zarys stratygrafii plejstocenu Polesia Wołyńskiego (NW Ukraina) = Нарис стратиграфії плейстоцену Волинського Полісся (Пн.-Зх. Україна) / L. Lindner, A. Bogucki, R. Chlebowski, J. Jelowiczewa, J. Wojtanowicz, I. Zalesskij // Гляціал і перигляціал Волинського Полісся : матеріали XIII укр.-пол. семінару, (Шацьк, 11–15 верес. 2005 р.) / відп. ред. А. Богущкий. – Львів : ВЦ Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. – С. 54–82.

Стаття надійшла до редколегії
12.10.2013 р.

УДК 550.9

І. М. Іванів – кандидат геолого-мінералогічних наук (м. Рівне)

Сповідь геолога

Ретроспективний аналіз діяльності автора, який працював 20 років на пошуках і розвідуванні родовищ алмазів у Якутії, понад 30 років в Україні. Зроблено висновок про відсутність зацікавленості державних установ

© Іванів І. М., 2014